

SPECIMEN

INAUGURALE MEDICUM

SISTENS

A M E N O R R H O E A M

QUOD

CONSENSU ET AUCTORITATE

MAGNIFICI DOMINI PRAESIDIS,

NEC NON

INCLYTAE FACULTATIS MEDICAE

IN

ALMA AC CELEBERRIMA

REGIA SCIENTIARUM UNIVERSITATE HUNGARICA

DUM

GRADUM DOCTORATUS MEDICINAE

RITE CONSEQUERETUR

STRENUAE ERUDITORUM DISQUISITIONI

SUBMITTIT

MICHAËL BAKOS.

Thesis adnexae publice defendentur in majori Universitatis
Palatio die Junii 1834.

B U D A E,

TYPIS REGIAE UNIVERSITATIS HUNGARICAE.

Proëmium.

Antequam tractatum de amenorrhoea adgrediar, factam paucis uteri eiusque sub auspiciis emanaturae menstruationis regularis mentionem praemittere, mihi haud abs re videbatur: nam plurimarum aerumnarum per mensium anomalias se se manifestantium impetu pro campo in misera subjecta saeviendi, uterum agnoscit. Porro organon hocce singularis irritabilitatis, ac sensibilitatis particeps, peculiaris individualitatis caractere notatum, certa aetate periodice cruentum e sinu suo dimittens fluxum; hinc homini praerogativam tribuendo, vi cuius iste e medio bestiarum eripi, altiusque in regno animalium locum sibi collatum jure tenere cupiens; ideoque uterus ac menses merito illius attentionem exposcunt.

Est enim uterus organon generationis, cunctis systematibus organicis vitae vegetativae propriis eminenti in gradu dotatum, exinde emergente summa energia vitali praeditum, foetuique evolvendo, ac nutriendo dicatum.

Miram huius organi functionem si quis sincerius consideraverit, non solum vegetativam, sed et aliam a priori longe differentem, specificam quamdam vitam, illi merito adjudicabit. Nam sub processu evolutionis suae, diversum metamorphoseos gradum videtur uterus subire. Adeoque, qui cum Cel. Siebold consentire vult, tria stadia metamorphoseos utero competentia admittere debet; et quidem:

orgauon hocce a primo formationis momento, dum altius ad sexus evigilationem tenderet; praeter exigua vitae inferioris indicia vix alias exerit manifestationes; atque tunc uterus in metamorphoseos stadio primo videtur constitui.

Ab hinc vitae sexualis energia exaltata, inductaque graviditate, eluctatur uterus ad summum potentiae fastigium, qua, ut in maximo perfectionis statu uterus alterum tenet metamorphoseos stadium, quo durante, non solum socia organa genitalia freno tenere; sed et universum organismum potenti suo imperio subjicere conatur. Quis enim ignorat gravidas a contagiiis, aliisque morbis epidemice regnantibus persaepe intactas manere? Foeminae a teneris valetudinariae, farragine medicaminum frustra lacescitae, non nisi graviditate inducta, concessis frui poterant induciis, qua absoluta iterum pristinus revertebatur aerumnarum status. Mulieres hystericae praeter tempus graviditatis quaelis suis molestissimae, foetum utero gestantes ab his abstinent.

Denique uterus curriculum destinationis suae perficiens, proximis aunis climactericis desinit ab eliminatione periodica superflui humoris nutritii foetui destinati, cui ille amplius procreando impar, relabitur in stadium ultimum, primitivo fere analogum; ubi processu metamorphoseos systematis uterini cessante, functioni suae finem imponit.

* * *

Menstruatio est conamen organismi muliebris per se graviditatem molientis, incipiens cum pubertate, et cum sterilitate desinens, quo simul superabundans humor nutritius, secus sub graviditatis, ac lactationis tempore nutriendo foetui (vel infanti) impendendus, ut superfluus, eliminatur. Hinc gravidae, ac lactentes de regula utero

nunquam purgantur; quamvis apud Hallerum non desunt exceptiones.

Auctorum, quae de quorundam brutorum menstruatione adferuntur observationes, admodum vacillant: mucosus enim, tempore aestri venerei e genitalibus brutali instinctu exaltatis, excretus latex nimis vagus, parcusque, omni periodicitate destitutus, mensium nomine insigniri haud meretur.

Tempus, quo menses e pudendis muliebribus erumpunt, a diversis circumstantiis dependens, admodum variat. In gelidis regionibus puellarum menstruatō aut nimis tarde, aut (quod fabulosa esse videtur relatio de integris gentibus tota vita catameniis destitutis) nunquam, aut ut ut Linne vult Lapponibus focminis solum aestate redire menses. Sub zona torrida puellae utero multo citius purgantur; ita, ut anno aetatis 8°, 10° jam matres sint. Apud nos sub zona temperata, communiter anno aetatis 13°, 16° saluntur puellae catameniis.

Attamen sicut ubique, hic quoque valet illud effatum: nullam regulam esse sine exceptione! nam diversae potentiae influxum suum in corpora organica sub certis conditionibus exerentes, functiones eorundem multum modificare solent. Hinc sub eadem zona temperata, imo sub ejusdem provinciae coelo, virginum menstrationis eruptionem multum variare notum est; ita, ut eadem modo accelerata, modo retardata, in individuis ejusdem soli beneficio fruentibus, observetur.

In genere de menstruorum eruptione accelerata haec valent: quo citius organisatio summum evolutionis gradum attingit, eo citius apparent menstrua; hunc organismi conatum adjuvare videntur: temperamentum sanguineum, educatio mollior, familiaritas cum sexu masculino major, aromatibus condita alimenta, spirituosorum, purgantium stimulantium promiscuus usus etc.

Menstruationis eruptionem (non tamen morbosam, de qua inferius dicetur) retardant praeter influxum climatis frigidi, aliae quoque potentiae; sic temperamentum phlegmaticum, melancholicum, morbi praegressi infantiles graves, vita laboriosa rustica, animi affectus deprimentes, ut tristitia, amor infelix etc.

Mensium eruptio perfectam systematis uterini evolutionem nos edocere videtur, cui latice cruento nutricio (ut supra vidimus) inde a conceptionis momento, usque extremum lactationis terminum, opus est, fructificationemque eousque possibilem fore: quousque menses in statu ut ut normali, perseverant. Fida tamen observatorum experientia non paucos sistit nobis casus, apud magnum Boerhave, et Haller, foeminarum omnis menstruationis expertiam, quae tamen matres eluctabantur.

Terminum assignare, quando menses de lege cessare debeant, tam arduum est; quam eorundem medium tantum initii tempus determinare. Regula tamen esto: quocitius menses stillare inchoant, eo citius iidem manare desistunt, et vicissim. Non desunt tamen exempla mulierum, quae in seram usque aetatem menstruant. Tales foeminae aut perpetuos habuere menses, aut quibus secunda juvenus quasi contigit, post annos 50, 60 peperere.

Finis menstruationis jam patet e supra dictis. Fontes vero ejusdem procul dubio vasa uterina, imprimis autem arteriae ejusdem nominis, (ut prima omnis se, et excretionis causa ex quibus catamenia menstruae scaturiunt.)

Causa tamen proxima huius fluxus, et refluxus periodici quae sit? ut diversissimas, ab antiquissimis inde saeculis ad nostra usque tempora, per varios eximii ingenii auctores prolatas sententias reticeam: lubens profiteor, nos ad tam profunda naturae penetrabilia, per venire hucadusque haud potuisse.

Amenorrhoea.

Hanc vocis significationem diversi auctores ad diversos quantitative imminutae menstruationis status morbosos adplicare volunt; sic: quidam solam ad tempus pubertatis restrictae menstruationis eruptionem remansioem; alii in adultioribus jam vigentis (exclusa tamen graviditate, ac lactatione) mensium fluxus suppressionem; plures denique utramque mensium abnormitatem uno quasi hoc nomine comprehendere volunt.

Nos autem cum plurimis aliis illam morbosam menstruationis rationem generico hoc nomine insignire volumus; quae vi legum naturae aeternarum, dato tempore, aetate, ac constitutione, e genitalibus foemineis excerni debuisset; at haec aut relative immutata, aut quantitative imminuta, retardata, laboriosa, pauca, aut suppressa evasit.

Divisio Amenorrhoeae.

Normale fluxus menstrui silentium, ut supra memini, hic praetereo, ad illam solum mensium alienationem modo reflecto animum, quae relate ad tempus eruptionis, vel quantitative imminuta peccat. Ad primum pertinet mensium retardatio, ad secundum a) mensium dolorifica laboriosa et pudendis eliminatio. b) menses pauci, et c) menses suppressi.

Hinc sequentes ut species amenorrhoeae sponte fluant, quarum singula post Cel. Swediaur, et Cullen speciatim sic definitur:

I. Ischomenia puberum, Menses retardati.

Menstruorum fluxus deficiens tempore pubertatis, quae alias, more in diversis climatibus consuetudo, apparere solent, cum symptomatibus morborum variis.

II. Ischomenia adultarum Menses suppressi.

Menstruorum fluxus antea regularis, suppressio partialis (de qua alibi), vel totalis citra graviditatem, ac lactationem; ut plurimum cum gravitate, aut dolore lumborum et hypogastrii, cephalalgia, ac dyspnoea generali, aut affectionibus topicis juncta variis.

III. Dysmenia, Menses difficiles, laboriosi.

Menstruorum fluxus solita periodo regulariter apprens, sed dolorificus.

IV. Oligomenia Menses pauci.

Menstruorum stillicidium quidem adest, sed relate ad aetatem, et consuetudinem nimis parcum, aut in periodis suis servandis intermittit, (quibusdam menses rari, aut inordinati).

Symptomata Amenorrhoeae.

Multa sunt symptomata, quae amenorrhoeae speciebus admodum communia sunt. Ne tamen multifaria eorundem apud singulam speciem occurrentium enumeratione

ingenium onerem, omnia amenorrhoeae phaenomena sequenti enumerare constitui serie:

1. Symptomata a systematis nervosi affectione derivanda: sensus debilitatis, defatigatio- nis, ponderis imprimis in extremitatibus, sensus frigoris, ac ardoris in variis corporis partibus; dolores vehementes, spasmi diversi, deliria animi deliquia, hysteria, epilepsia, catalepsis, paralyses diversarum partium, apoplexia, et aliae nervorum affectiones.

2. Symptomata a systemate vasorum affectione derivanda:

a) A congestione sanguinis ad diversas corporis partes ut: pressio in pectore ac abdomine, imprimis autem in regione sacrali, anxietas, palpitatio cordis, pressio ventriculi, appetitus depravatus, digestio lenta, aut sufflaminata, nutritio parca, hinc diversae cachexiae, ut chlorosis, hydrops, haemorrhoides, arthritis, icterus et aliae affectiones.

b) a secretionem vicaria derivanda et quidem frequentissime epistaxis, varius haematuria, haemopti- sis, haemorrhagiae e gingivis, oculis, ulceribus habitualibus, sudor, ac saliva cruenta; haemorrhagiae e mammis, auribus, umbilico, vide his plus in Sprengel. T. III. pag. 107. Patholog.

c) diversae organorum nobilium inflama- tiones: ut encephalitis, aphthamitis, angina, peripneumonia, gastritis, enteritis, hepatitis etc.

Praeterea conspectui amenorrhoeae symptomatum oportune appendere judicavi adhuc indicia quaedam, e habitu, constitutione individuali, ac characterem morbi decer- penda. Quaecunque enim amenorrhoeae sit species, jam Synochae, jam Erethismi, jam demum Torporis caracte- rem induere solet; quorum diversitatis ratione, tam sym- ptomata morbosa, quam ipsa morbi forma multum varia- re consueverunt, sic:

1. Amenorrhoea cum synocha incedens, sequentem offert faciem, quam produunt:

a) Constitutio corporis: individuum pletho- ricum, athleticum, bene nutritum, temperamenti sangvi- nei, vel cholericum; vitae laboriosae, rurali addictum; mor- bis aliisque potentiis noxiis vires organismi debilitantibus subtractum; vehementibus animi pathematibus vix obno- xium. Huius modi subjecta referunt cutis colorem obscu-

rierem, capillos dense confertos, colore magis fusco-castaneo - brunea tinctos, aetatis vix infra 16, 20 annos numerant; sunt ut plurimum ruricolae laboriosae; aut saltem minorum civitatum haud desides, rarissime majorum urbium incolae otiosae.

b) Potentiae diu, ac vehementer agentes, quales sunt: refrigerium totius corporis, aut saltem genitalium, motus corporis immodici, animi pathemata effrenate excitata, ab usus stimulantium; alia demum multa huc adhuc contribuentia.

c) Talia phaenomena morbosa, quae ad sui productionem nonnihil majori influxuum noxiornm impetu egent, aut saltem iidem diutius agentes, ob firmam corporis compagem, vel ob atacticam organismi totius harmoniam, impediuntur vires organismi, quominus allata phaenomena dicti influxus facilius provocare valerent. Hoc confirmant molimina mensium in puellis tironibus hujus characteris haud frequenter obvientium; qualia sunt tensio, pressio ac ardoris sensus in regione pubis, sacralis, ac lumborum; abdominis inflatus: sensus ejusdem plenitudinis, ac mammarum tumentium cum ardore; se et excretionem mucosae, aut serosae e pudendis, cum circulatione sanguinis accelerata, ac doloribus colicis constipatae. Porro facies tumens rubet; cum vehemente cephalalgia, anxietate, ac respiratione citata, cardiopalmu, sanguinis orgasmo, ac diversis molestiis junctim inciditibus. Quam frequentissime autem his accedit febris cum pulsu accelerato duro pleno; siti intensa, se et excretionum sufflamine: ut siccitate oris, ac cutis; urina parca, flammaea, alvo scybalosa; haemorrhagiis diversarum partium, crusta sanguinis inflammatoria crassa.

d) Morbi epigenematici: omnes simul sumti ex abnormi systematis arteriarum exaltatione propullulant ut sunt omnes activae congestiones, haemorrhagiae, ac diversarum partium phlogoses, quarum supra jam mentionem feci.

2. Amenorrhoea cum caractere erethistico nexa patebit:

a) E constitutione corporis, quae est tenera, mollis, organisatio debilis, labe scrafulosa imbuta, huiusque sequelis non parum molestata; denique rachitide, atrophia vexata. Nunc enumerata mala eo citius hypererethysiam producere valent, quo illa citius jam aetate adhuc nimis

tenera inimicum suum influxum exerere coeperunt. Talia subjecta sunt nimis irritabilia, symptomata simul sunta systematis nervosi functionem summe elatam esse attestantur ita, ut jam vel strepitus exiguus, vel motus corporis moderatus, aut actio lucis non nimia, notabiles organismi commotiones provocent. Tales foeminae pulsum arteriarum exhibent frequentem, duriusculum, parvum, facile comprimendum, subinde inaequalem, debilem; nisum in spasticas adfectiones: ideo non desunt illis frequentes insultus spastici, hysterici, fugaces calor aestus, dum e contra extremitates frigent, aut sudore frigido madent, et vicissim. Animus erethisticarum foeminarum est ita constitutus, ut in iram, odium, gaudium, aliaque pathemata, at brevi solum durantia, nimis inclinet, ingenio contra, memoria, ac judicio excellunt tanto magis eximio.

b) *E momentis causalibus*, quae huic favent characteri progignendo; talia sunt: genitalium, frequens extremitatum inferiorum refrigerium, humorum nobiliorum jactura, abusus remediorum stimulantium — evacuantium, fluor albus, onania, nec non animi affectus validi.

c) *E phaenomenis morborum systematis nervosi* concitationem cum irritabilis lapsu indicantibus. Huc pallor cutis, oculorum agilitas, calor fugax, genarum suspectus, ac pervices recurrens rubor, horripitatio; pulsus variabilis, congestiones passivae; dolor capitis, vertigo, aurium sussurrus, pectoris anxietas, cardiopalmus, animi deliquium, laethargus. His accedunt adhuc universi corporis status spasmodicus, diversae neuroses, ut: hysteria, epilepsia, catalepsis; trismus, tetanus etc.

d) *E morbis epigenematicis*, quales sunt morbi nunc allati diutius perdurantes statum organismi quoquo modo modificantes, hincque alia mala postsetrahentes, ut: dispepsia, nutritio depravata, unde chlorosis, icterus aliaque cachexiae libenter radicem figunt.

3. *Amenorrhoea cum torpore iccedens*, quae frequentissima est in puellis tironibus, ischomenia diu tentatis, quae non raro ut vera chlorosis erumpit; eadem ratione obnoxiae sunt foeminae viduae, ab usu exercitii coitus se abstinentes. Hujus characteris amenorrhoea manifestat se

a) *Per constitutionem individuaalem corporis*, quae peculiarem systematis nervosi, ac irritabilis non tantum in systemate uterino, sed et totius or-

ganismi statum infra normam delapsam annunciat. Talia individua habitum spongiosum, tumidum, phlegmaticum praeseferunt. Infarctu diversorum viscerum abdominalium flatibus abdominis, haemorrhoidibus mucosis, leucorrhoea, nutritione ac digestionem alicuata, hincque universi corporis inertia, ac stupore imprimis eodem systematis uterini veantur.

b) Per momenta pathogenetica irritabilitatem aut in universum, aut in vasis solum uterinis deprimentia, circulationemque humorum hic obvenientium admodum lentam efficiunt. Primum praestare videntur influxus noxii magis universales, organismum in toto suo ambitu adgredientes, quo educatio mollis, vita sedentaria otiosa, defectus motus debiti corporis, habitatio in loco humido, tenebricoso, aere corrupto humido pervio, humili; victus dispeptus, parce nutriens, vegetabilis farinaceus; occupationes in aqua; morbi praegressi vires organismi nimis infringentes: quales sunt diversae febrim species ut ex illis sunt febres continuae mucosae, verminosae, rheumaticae, etc. febres intermittentes quartanae diu excurrentes, perniciosae, pertinaces; animi affectus deprimentes, ut cura, sollicitudo, terror, moeror; humorum nobilium jactura per immodica profluvia, ut per diuturnam lactationem, dysenteriam pertinacem, ac diarrhoeam habitualem. etc. Ad alterum pertinent magis topicos influxus in organismum exerentes; ut quae organa genitalia, et uropoetica simul adiciunt causae externae, aut internae; ut defectus nisus amorali in amplectendum sexum masculineum; aut immoderatum, nimis tempestivum exercitium coitus, leucorrhoea, sub partu difficili notabiles haemorrhagiae; remedia emmenagoga, diuretica in dicta organa incaute aut diutius applicita, eorundem reactionem ultra modum sollicitantia, aut penitus exhaurientia.

c) Per phenomena morbosa, quo cutis corporis icterica, ac facies chlorotica pertinent; oculi sunt languidi, labia oris pallida. Post aliquam corporis commotionem mox languor, ac defatigatio persentitur; adsunt porro diversae abdominis molestiae, ut digestio prava, infarctus viscerum abdominalium, aut inflatus ejusdem, borborygmi, seusus tensionis, status pituitosus. Lingva muco flavescente obducta, sapor oris fatuus, vomituritio, vomitusque haud desunt. In quibusdam individuis adest status verminosus, torpor sensuum omnium, animus dejectus,

unde langvor functionum omnium. Pulsus arteriarum est debilis, mollis, vacuus, facies autem, manus, ac pedes oedematose tument.

d) Per morbos epigenematicos, ut sunt: praeter supra allata phoeromena hic magis, ac magis incrementum capientia: melancholia, animi tristitia etc. Passivae, aut activae sanguinis congestiones, vel haemorrhagiae, ac phlogoses hic desiderantur.

Causa proxima amenorrhoeae.

Praeter momenta causalia supra uberius allata, huc faciunt adhuc vitia organica primae formationis, aut tantum cum tempore acquisita. Ad primum atresia labiorum majorum, genitalium, hymenis, vaginae, oris uteri, aut ejusdem absentia pertinent; ad alterum diversae uteri, sociorumque organorum difformitates, quales sunt polypi, indurationes, scirrhus, ac cancer; nec non incipientes coucretiones post inflammationem, ac exulterationes hic locum habentes; tumores, steatomata, sarcomata; aut retentae post partum sive naturalem, sive artificialem particulae ovi, vel placentae, denique uteri situs vitiatus, referuntur.

Notandum haec vitia organica causam amenorrhoeae minus frequentem efficere.

Omnibus causis tam dynamicis, quam mechanicis recensitis, nunc venit inquirendum in proximam amenorrhoeae causam, verum haec ut alterius cuiuscunque morbi est sat obscura. Ad hanc exactius noscendam necesse foret mechanismum menstruationis, intimam organorum vitalitatem sedem eidem mechanismo praebentem, ac illum modum, quomodo causae remotae ad ipsa organa agunt, accuratius noscere. Si inquiremus in menstruationis phoeromena, experientia docebimur, hanc functionem duplici ratione debere absolvi; et quidem primo oportet; ut ad vasa uterina major adsit sanguinis affluxus, unde congestio locum habet; secundo ut haec vasa habeant facultatem praesentem sanguinis copiam evacuandi. Nunc absente alterutra, aut utraque harum conditionum causa amenorrhoeae proxima locum habebit. Quibusdam in casibus affluxus hic sanguinis ad dicta vasa contingere non potest, cum ob remoti cujusdam organi statum morbose

irritatum sanguis illuc abducatur; aut vicaria quaedam secretio uberior copiam sanguinis systemati uterino destinatum, per aliam viam eliminando impedit hunc sanguinis adfluxum, quo minus hic quoad aetatem constitutionem, justam quantitatem, ac qualitatem regulariter absque molestiis comparere potuisset. In quo autem dicta haec momenta consistant? num status hypersthenicus, erethisticus, torpidus, totius organismi, vel ipsius tantum uteri vasorum singulariter, aut universe adsit; aut alia adhuc quaedam causa detegenda sit? quae pio desiderio satis facere voluere auctorum conamina, hucdum nisi meras conjecturas continent.

Diagnosis.

Amenorrhoeae ejusque specierum cognitio seu diagnosis haud difficulter desumitur e symptomatibus, characteribus, momentis causalibus, demum morbis epigenematicis inter symptomata allatis, quibus omnibus rite pensatis, ac inter se praevis combinatis fiat amenorrhoeae diagnosis, quae therapiam, prognosimque multum alleviabit.

Notandum tamen est quasdam amenorrhoeae varietates, ut dysmeniam, ischomeniamque adularum magnas saepe offerre difficultates in concinnanda exactiore diagnosi. Experientia enim teste compertum habemus meram aegrum nudamque passionem ad diripiendam ambiguitatem, quae inter amenorrhoeam, huicpue haud perparum propinquos morbos intercedit; vix sufficere: sed praeter id requiritur adhuc longiore ad aegrum lectos observatione comparata medici ratio, ac experientia; ut in singulo casu amenorrhoeae diagnosis ad amissum deproni valeat. Non desunt enim foeminae fors uterum gravidum invite gerentes, signa primi initii graviditatis, cum iisdem amenorrhoeae confundentes, aut eadem sponte pro symptomatibus fictae amenorrhoeae, ut a graviditate sibi vix grata liberentur, pervicaciter venditare volunt. Imo quid non incidit mulieribus astutis, animi levitate ductis, ut medicum sive proprio ludibrio exponerent, sive ingenium ejus fors illis suspectum expiscarentur, se se ischomenia correptas sat in consideranter fingere non erubescunt. Vel denique possunt alii morbi amenorrhoeae multum affines aut per se,

aut cum eadem isochronice existere, imprimis tales possunt esse, quibus certum temporis conceditur intervallum, qui praemissis suis moliminibus aduornam menstruorum plus minus periodicas observant reversiones; tales sunt haemorrhoides, quae eo probabilius dysmeniae praesentiam probare videntur, quo magis harum molimina coincidunt cum reversione mensium imprimis de paucitate notorum.

Ne igitur medicus in errorem tam facile committendum inducatur, morborum diagnosim nostris temporibus auctorum conatu paene exultam, religiose condiscere, differentiasque analogorum morborum sibi notas reddere, haud intermittat.

Prognosis.

Amenorrhoeae prognosim in genere magis anceps ferenda est: nam haec pro ratione varietatis amenorrhoeae, dispositionis, constitutionisque individualis; causarum excitantium, characteris morbi; durationis ac complicationis morbosae multum variat.

Sic quidem in ischomenia puberum quo major est dispositio, quo debilior constitutio, eo longior erit curatio, difficiliorque sanitatis restitutio; in casu contrario prognosim est multo faustior. — Quod morbi characterem attingit: si is athenicus, torpidus, aut erethisticus est; prognosim infaustior erit, quam si ille hypersthenicus esset, cum eidem adparatu antiphlogistico et citius, et certius occurrere possit. — Quo morbus diutius durat, eo molestior est cura, hinc ischomeniam puberum erethisticam, et torpidam molestiorem ac longiorem curam habere oportet; quam ischomeniam adularum: cum illa decursum magis chronicum, haec acutum potius sequantur; dein medico in illa cum quibusdam morbis prius collectandum veniet, antequam morbum qua talem illi adgredi liceat; ubi in synocha longe alia est rerum facies. — Respectu complicationis: si vitia organica morbi causam constituent, quae arte sufferri valent, salus sperari potest, secus exitus funestus est. Morbi alii aut e praegressis, seu e coexistentibus malis enati, secundum eorumdem indolem, symptomatum intensitatem, morbi extensionem, gradum ac curabilitatem, dirigitur praesagium.

Ischomeniam adularum gravissima frequenter concomitantur symptomata, quin universus organismus apparenter affici videatur; quare huius prognosim in genere determinare magis arduum est. Quod supra de dispositione, constitutione, indole, caractere, complinationeque morbosa dictum in specie est, hoc idem de ischomenia adularum, dysmenia, mensiumque paucitate summatim valet. Praeterea tamen cuilibet amenorrhoeae speciei propriam magis prognosim sequentibus specificabo seriebus: subita mensium imprimis sub menstruorum fluxu suppresso accidens, tempestive adhibito auxilio facilius curatur, timenda erunt tamen mala exinde oriunda: ut congestiones, inflammationes, suppurationes etc. diversorum organorum nobilium. Minus periculosa est ischomenia ante, aut post menstruationem pedetentim tantum inducta, cura tamen multo longior, medicumque multo magis circumspectua requirit.

Dysmeniae prognosim praeter supra allata aetas quoque dirigit. Tironibus enim dolores, diversae molestae sensationes, quae initia catameniorum annunciant, hoc ipso disparebunt, ut primum vasa uterina insolitum stimulum ob adfluxum sanguinis experiendum, tensionemque mechanicam exinde deducendam perpessa fuerint, eique asseverint. Si autem erethismus causam mali sustentantem constituit per influxus amplius haud amovendos generatam, omnis curatio superflua erit. Adultae hoc morbo affectae, valde raro, si tamen concipiunt, ut plurimum abortum patiuntur.

Paucitas mensium raro est periculosa, praecipuis si malo tempestive medetur; decursu tamen chronico, in quem libenter abire amat, incedens, nimis longam requirit curam. Nullae hic mutationes periculosae sunt timendae, quae fors repente evenire possent; quin imo organismus malo paulatim ita asvescet, ut phoenomenis morborum sensim dissipatis, mensium paucitas ad sanitatem relativam necessaria sit, Neque facultas concipiendi in hoc, ut in priori casu labefactabitur; proles tamen generantur debiliores, cum ipsa mater sit imbecillis, anni quoque chimacterici multo citius accelerantur. Si vero menses pauci morbi alicuius symptoma constituerint, tunc utique prognosim ab illo desumitur, quae tamen hinc exulare debet.

Therapia.

Coordinatio therapeutica amenorrhoeae haud est tam facilis, quam ea primo obtutu obiter tantum reputanti apparet; malum enim hocce vix in omni casu, unum eundemque morbum pro se constituit, sed quam frequentissime est productum morbosae affectionis universalis totius organismi. Cautè igitur quis morbum amenorrhoeae symptomatibus tantum insignitum, antequam in rem accuratius inquirat, omnis generis emmenagogis, indiscriminatim impetere velit; tali enim in casu citius damnum irreparabile, inferitur, quam aliquid saltem utilitatis reportatur. Ideo hunc errorem evitaturus indicationes omni respectu dignas in progressu curae exsequendae hac serie adimplendas esse arbitror: ut 1. causae morbi removeantur, 2. ut morbi characteris ratio habeatur. 3. complicationes, morbiq; epigenematici convenienter curentur. 4. denique reconvalescentiae periodus eo modo tractetur ut omnis dispositio ad morbum deleatur aut ad minimum infirmetur.

1. Prima indicatio exigit:

a) ut causae excitantes stricte tales amoveantur, cui tamen vix semper satisfieri potest, cum hae saepe ignorantur, vel tantum per breve tempus agant; aut jam pridem ante morbi evolutionem agere cessarunt. Si vero causarum excitantium actio exorto jam morbo adhuc persisteret, earumque amotioni locus esset, illa haud satis cito institui potest. Ad illas causas excitantes, quarum amotione apprime requiritur, pertinent vitia organica: ut atresia vaginae, oris uteri, hymenis labiorumque pudendorum, quae ad sui sanationem unice manum chirurgicam exposcunt; situs uteri vitiatus repositione congrua inimice agere cessat; scirrhus, induratio cancerque uteri nisi remedium solventium usui longiori cedunt; quorum quaedam regnum vegetabile, alia regnum minerale suppeditat; ad priora paulo mitius agentia ut: rad. taraxaci, graminis, saponariae, herbae fummariae, etc. ad posteriora indolis magis inimicae, ut praeparata hydrargyri, stibii, sulfuris, jodinaeque pertinent, quae tam externe, quam interne diversissima forma exhiberi solent. Saepe tamen horum efficaciam palmam praeripiunt aquae soteriae alkalinae, hydrothionicae, sulfureae etc. quae forma balnei, jam potus, jam injectionis in usum vocantur.

b) Opportunitas ad morbum acquirendum et fulciendum diligentissime vitanda, quare amenorrhoeae medicus cunctas potentias quoquo modo organismum infestare valentes, aegram suam praevie edoceat, ut haec illis se tempestive subtrahere sciat.

c) dispositionem ad recidivas per congruum regimen diaeteticum quantum fieri potest, delere studeat, de quo uberius adhuc infra dicetur.

2. Indicatio jubet, ut in amenorrhoeae cura characteris ratio principalis habeatur, ideo

a) Si morbus cum synocha incedat, congestionibus ad organa nobiliora sese manifestantibus, ratio svadet ut has pro gradu intensitatis symptomatum sine mora per sanguinis evacuationem jam universalem, jam topicam mitigemus; interne vero remedia antiphlogistica stricte talia, qualia sunt nitrum, purgantia antiphlogistica ut tartarus tartarisatus, tartras lixivae acidulus, sulfas lixivae, solae, magnesiae, calomela etc. his adjungi possunt potus refrigerantes acidi etc.

Externe autem adplicentur fomenta calida jam sicca, jam humida ad partem abdominis utero respondentem, regio autem congestionem affecta frigore moderato foveatur. Victus demum sit curae scopo respondens, nempe parum nutriens, vegetabilis potius quam animalis; vitatis denique omnibus, quae congestionibus superiora versus ansam praeberent, restitutoque tandem menstruo fluxu; omnem curam in id impendat medicus, ut illum in suo tenore jugiter conservet.

b) Si morbus cum erethismo incedat:

aa) praesente systematis nervosi sensibilitate ultra normam elata, haud raro insultibus spasmodicis manifestata: remedia sic dicta antispasmodica tam interne, quam externe utilissime conveniunt, talia sunt infusum florum chamomillae vulgaris, radice valerianae sylvestris, serpentariae virginicae, praeparata ammonii: ut spiritus salis ammoniaci anisatus, lavandulatus, liquor c. c. succinatus; digitalis purpurea, ipecacuanha dosi refracta, asa foetida, opium, aetheres; in majori adhuc symptomatum nervosorum vehementia moschus atque castoreum. Inter mox allata pharmaca efficacissima esse censentur castoreum, liquor c. c. succinatus, tinctura valerianae sylvestris, et pulvis Doweri. — Externe commendantur clysmata ex infuso florum chamomillae vulgaris, rad. valerianae sylvestris in connubio

cum extracto hyosciami, asa foetida, castoreo; cuius tamen pretium charius usum frequentiore magis restringit; inunctiones porro volatiliter stimulantibus ad abdomen, balnea tepida aut semicupia tepida, pediluvia ex infusis aromaticis parata multum emolumenti adferunt.

hh) Ad erigendam systematis irritabilis imprimis arteriosi energiam indicantur tonica antispasmodicis supra dictis juncta; meminerit tamen medicus attentionem suam ad organa digestionis quoque tempestive convertere; nisi enim vires digestoriae debito in vigore conserventur, planum therapeuticum spe praeconcepta adornatum, in contrarium detorqueatur. Hinc tonicorum usum incipere oportet a minoribus, efficaciam suam magis in organa digestionis dirigentibus, quae haec fere sunt: centaureum minus, trifolium fibrinum, carduus benedictus, marubium vulgare, et peregrinum; dein fiat transitus ad efficaciora ut sunt quassia, gentiana etc. tandem ad altiora ut praeparata chinae, ac ferri.

Non pauci peculiarem virtutem tribuunt radici rubiae tinctorum in amenorrhoea sananda, cujus pulverem ad drachmam semis pro dosi, aut ejus decoctum ex uncia semis, una paratum exhiberi sudent. Experientia tamen teste majorem dignitatem obtinuit cortex chinae, quem forma infusi, decocti, rarius extracti, cum summa utilitate applicuere celeberrimi amenorrhoeistarum medici; non minoris valoris sunt praeparata chinae aevo recentiori inventa, ut sunt sulfas, murias phosphas chinini, imprimis si cum pharmacis volatiliter stimulantibus cum cautela propinentur.

Omnium tamen tonicorum hucusque recensitorum virtuti saepe antecellunt praeparata ferri summa cum circumspeditione adhibiti, in quorum tamen delectu ea cautela incedere oportet, ut illa, quae et adplicatu, et digestu faciliora noscuntur, praemittantur iisdem hac indole destitutis. Hinc ferrum muriaticum ammoniacale scopo in quem medicus intendit, ab initio optime respondebit, cujus dosis ab initio sunt tantum grana duo dein ultro augetur; commodissime exhibetur forma pilulari; cum tamen humorem ex atmosphaera cito attrahat, huius loco solutionem alcoholicam plures commendant tincturam nempe martis aperitivam vulgo dictam ad guttas decem, usque triginta ascendendo in vehiculo quodam fluido aromato. Eiusdem efficaciae esse censentur etiam tinctura martis salita, liquor anodynus martialis, tinctura, et extractum fer-

ri pomatum, ac cydoniatum (malas ferri); ab hinc itur ad praeparata martialia valentiora, virium digestivum oppositionem magis reposcentia ut oxydum ferri nigrum, carbonicum, limatum etc. — Huc faciunt adhuc, imo frequenter omnem pharmacorum roborantium efficaciam ipsa superant balnea martialia, ut sunt celebratissima in nostra Patria acidulae Bartsaenses, Furedenses, thermae Vichnyenses, Lutskens, Ribarienses. etc. domique parata artificialia e globulis martialibus.

cc) Facta sanguinis ad intima cavorum penetralia congestione ob primario adfectam irritabilitatem, haec per relativum sensibilitatis suprapondium temperanda: fiat initio evacuatio sanguinis saltem moderata per hirudines instituta, dein curetur, ut sanguis per revellentia ad systema uterinum deducatur; quod contingit per adplicationem caloris forma fomenti jam sicci jam humidi, jam balnei tepidi, ut supra monuimus, pediluviique moderati.

Regimen diaeteticum sit statui aegrae consentaneum nempe roborando nutriens, sic cibus magis animalis digestu facilis ova, limaces, cancer astacus, caro tenera, mollis, quaequae demum gelatina ac albumine magis praevalent. Pro potu vinum antiquum bonum moderate adhibitum, aut cerevisia debite fermentata, saporis amaricantis optime convenit. Motum corporis in aura libera, rurali diligenter susceptum, occupationesque diversas, distractiones amoenas aegra laud intermittat. Ad praeventenda animi pathemata optime sibi consulit, si res sibi ingratas domi relictas conversationibus jucundis, commutaverit, aut excursions per regiones amoenas susceperit.

c) Praesente totius organismi, imprimis vero systematis uterini torpore eminente in gradu evoluti, tunc duplicem methodum medendi admovet medicus: aa) in usum trahendo talia remedia, quorum actio imprimis ad systema uterinum directa est, ope cuius hic quaedam species congestionis excitetur, bb) nunquam non immemor sit energiam systematis vasorum optimo in tenore sustentare.

aa) Priori quae respondent postulato pharmaca ejus sint indolis, ut virtutem suam principio acri, resinoso, et oleo aethereo debeant; talia erunt pharmaca: flores chamomillae vulgaris, radix valerianae sylvestris, angelicae, imperatoriae; herba melissae, menthae piperitae, majoranae, millefolii; semina foeniculi, anisi; cortex cinnamomi, et aquae destillatae horum. Remedia porro alia pelleu-

tia etiam emmenagogorum sub nomine nota, quorum et mitiora, et efficaciora existunt. Ad mitiora referri merentur: gummi ammoniacum, gum. galbanum, asa foetida, et tinctura ejus; radix valerianae, angelicae cum suis tincturis; myrrha, extractum ejus aquosum cum tinctura sua. Cel. Haase commendat herbae cochleariae recentis succum expressum ad drachmas tres, unciam semis, unciam unam in vehiculo quodam aquoso aromatico, vel eisdem herbae siccatae infusum in quadam aqua aromatica.

Ad efficaciora emmenagoga pertinent haec: radix rhei, hellebori nigri, radix et herba gratiolae; porro tales substantiae, quae materia quadam amaro resinosa instructae sunt, ut sunt: bocciae lauri, juniperi, quorum infusum vinosum a quibusdam multum laudatur; lignum sassafras, juniperi, vinum generosum, ammonium cum suis praeparatis, castoreum, oleum animale Dippelii, olea aetherea, ut juniperi, cinnamomi, therebentinae; denique balsama nativa: ut balsamus peruvianus, balsamus copaivae etc.

Omnium tamen efficacissima huius generis remedia sunt aloë dosi parva cum suis praeparatis; radix hellebori nigri in connubio cum aliis efficacioribus, pilulae balsamicae olim, quibusdam et hodieum valde familiares; frondes sabiniae ad unciam unam cum libra aquae infunduntur, cuius colatura datur interne uno, duobus cochlearibus, ter, quater per diem, aut oleum ejus ad gutt. 1—4 forma emulsi.

bb) postremo postulato satisfaciunt remedia, quae praeter principium extractivum, scytodephicum, adhuc aliquid resinosi, oleique aetherei continent, ut sunt cortex angusturae, cortices aurantiorum, citri, cortex cascarillae, Winteranus; radix gentianae, calami aromatici, herba millefolii etc. tandem china et ferrum, ut supra jam uberius enucleavimus.

Externe inunguntur regioni abdominis utero respondenti olea stimulantia ut: sabiniae, juniperi, terebentinae in solutione alcoholica, aut vinum cum herbis aromaticis, amaris confectum, spiritusque aromatici; instituuntur frictiones abdominis cum panno aspero, fumo aromatico imbuto.

Diaeta sit stimulans nutriens, aer purus liber, vita laboriosa activa, somnus brevis sed reficiens; potus vini rubri generosi antiqui, aut cerevisiae bene fermentatae saporis amaricantis; usus potuum artificialium pessime paratorum ut theae, coffeae severissime interdicitur.

3. Complicationum, ac morborum epigenematicorum therapia respectu indolis, elaracteris, reliquarumque circumstantiarum ordinanda erit, qui enim sint morbi dictas complicationes efficientes jam vidimus.

4. Denique indicatio, quae reconvalescentiae rationem habere jubet, haec solum in eo consistit, ut morbus imprimis longius excurrens in reconvalescentiae periodo dissipatis omnibus morbi symptomatibus, idem remediorum usus continuetur ad notabilem virium recuperationem usque, vitatis simul omnibus potentiis inimicis, quae vel minimum influxum in corpus exeruerent. Sic adornata amenorrhoeae therapia cuilibet circumspecto artis perito satisfacisse me arbitror, si multiplicata ejusdem fere virtutis remediorum sub singula amenorrhoeae specie toties adhibendorum repetitione neglecta, per identitatem methodi sanationis amenorrhoeicae ingenium non oneraverim.

T h e s e s .

1. *Basim totius Medicinae sistunt ratio, et experientia.*
  2. *Oxygenium est principale irritabilitatis incitamentum.*
  3. *Vita organica cum animali nec simul incipit, nec idem tempus cum ea perdurat.*
  4. *Cranioscopia Gallii multis quidem observationibus munita, tamen vapulat.*
  5. *Numerus morborum cum culturae humanae progressu pari ratione augetur.*
  6. *Medicò vere tali non solum cum agmine morborum, verum frequenter cum invetoratis praejudiciis pugandum est.*
  7. *Theoria in arte medica omni experientia destituta, nociva.*
  8. *Morbi contagiosi sunt humano generi coevi.*
  9. *Ophthalmiater in arte nondum magister, concisionem prae reliquis cataractae operationibus seligat.*
  10. *Anatomia cum physiologia tam arcte cohaeret, ut haec ab illa sine scientiae detrimento avelli nequeat.*
  11. *Diaphragma inter musculos organicos et animales medium tenet.*
  12. *Plurima, quae de magnetismo animali depraedicantur phoenomena, sunt nonnisi phantasiae luxuriantis producta.*
  13. *Affectio systematis nervosi gangliosi efficit proximam febrium intermittentium causam.*
  14. *Morborum divisio in organicos, ac dynamicos, naturae rei maxime respondet.*
-

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

SECRET